

EXAMINATION OF PARENTING CAPACITY⁴

Kameliya Radeva, PhD student

Department of Social and Legal Sciences,

Technical University of Varna

Phone: +359 888 754 571

E-mail: kameliyarr@gmail.com

***Abstract:** The paper reviews existing methods of parenting capacity examination and paid special attention to the parent's relationship to the child. The purpose was to research the theoretical knowledge until now and outline the challenge of updating the parenting capacity assessment.*

***Keywords:** Parenting Capacity, the Parent's Relationship to the Child, The Parent's Relationship to the Role of Parenting, Influences from the Family Context, Relationships to the External World, Behavioural Observations, and Child Welfare Context*

ВЪВЕДЕНИЕ

Непрекъснатата промяна в семейната структура и форми на съвременното общество изискват адекватно преструктуриране на социалната система. Новите семейни форми все по-често изискват подкрепа от социалните служби и в тази връзка все по-често се налага оценяване на родителския капацитет, за да се определи вида, размера и условията на необходимата социална услуга. Към момента, в нашата страна, липсват изследвания и официално призната методика за оценка на родителския капацитет, съобразени със съвременните семейни форми, което от своя страна обосновава необходимостта от теоретичното изследване на методите, които са разработени и се прилагат в други държави.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Връзката „родител – дете“

В изданието Children's Law News от 2002 г. на Children's Court, Нов Южен Уелс, Австралия, се излага становището на Children's Court Clinic по отношение оценката на родителския капацитет. В законът от 1998 г. (Children and Young Persons (Care & Protection) Act) се предвижда изследване и оценка на родителя, но не и на детето. В тази връзка Children's Court Clinic изразява становището си, че от клинична гледна точка, измерването на родителския капацитет е необходимо винаги да включва наблюдения на връзката родител – дете, освен ако детето не отказва да бъде част от процеса на оценката или други извънредни обстоятелства, като например ограничителна заповед на родителя и т.н. Оценката само на родителя, без детето, сериозно би могло да повлияе върху качеството на изследването, поради което Roger Dive, Senior Children's Magistrate, препоръчва на клиничните специалисти от Children's Court Clinic, оценката на родителския капацитет да включва и детето, ако обстоятелствата го позволяват.

Връзката на родителя с детето; връзка на родителя с ролята му на родител; влияние на отношенията в семейството и връзки с останалия свят

През 1991 г., в Psychiatric Bulletin на Cambridge University Press, е публикувана статия със заглавие „Оценка на родителството: някои интерактивни съображения“. Нейни автори са Peter Reder – консултант по детска психиатрия в болница Charing Cross и Lucey Clare – лектор по съдебна детско-юношеска психиатрия към детската болница в Уестминстър, Великобритания. В нея авторите изразяват своето мнение, че като детски психиатри, те трябва

⁴ The research paper was presented on November 13, 2020 at the Social Work Section of the 2020 Online Scientific Conference co-organized by University of Ruse and Union of Scientists - Ruse. Its original title in Bulgarian is: „ОЦЕНЯВАНЕ НА РОДИТЕЛСКИЯ КАПАЦИТЕТ“.

да представят интерактивна рамка, която да ръководи съда в процеса на оценяване на родителския капацитет. Тази рамка обаче не би следвало да бъде списък за поставяне на отметки или рейтингова скала за нормално поведение, а да бъдат формулирани определени теми за оценка, някои от които могат да бъдат по-приложими от други, в конкретен случай. Според авторите, също така, въпросната рамка, би следвало да бъде еднакво приложима, както за бащи, така и за майки и други, изпълняващи родителските права. Факторите, които двамата специалисти от Великобритания са разгледали, биват групирани в четири взаимосвързани клъстъра, а именно: връзка на родителя с детето; връзка на родителя с ролята му на родител; влияние на отношенията в семейството и връзки с останалия свят.

Според Peter Reder и Lucey Clare най-очевидно е, че първоначално е необходимо да се изследват чувствата на родителя към детето и защо те са такива. Друг аспект на изследване е степента на психологическа връзка или разграничение между родителя и детето, тъй като развитието на детето предполага подходящо отношение. Чрез силната обвързаност на родителя с детето, той би могъл да изрази емпатия, загриженост и интерес към случващото му се и кое е най-добро за него. От друга страна непрекъснатата липса на разграничаване би било предпоставка за психопатология, от гледна точка развитието на детето и постигането на автономност. Поради тази причина авторите смятат, че е необходимо да се оцени, дали на детето се гледа като на личност със собствени права, чувства, идеи и идентичност, различни от тези на родителите. Нуждите на детето трябва да бъдат разпознати, диференцирани от тези на родителите и да бъдат удовлетворявани с приоритет.

Peter Reder и Lucey Clare споменават, че множество автори са описали основните нужди на детето, които е необходимо да бъдат задоволени от родителите (например Kelmer Pringle, 1978; Adcock & White, 1985). Тези нужди се различават спрямо възрастта на детето и включват адекватна грижа, в очакване на бебето преди раждането, осигуряване на основна грижа (например храна, чистота, топлина, здраве и сигурност), възможности за изследване, учене и социализация, подкрепа в изграждането на увереност в собствените възможности и родителство, което е достатъчно продължително и последователно. Авторите на статията смятат, че е от съществено значение да бъде оценена връзката на родителя с ролята му на такъв и отговорностите, които произлизат от това. Те смятат, че следва да се съберат сведения за знанието, отношението и чувствата на родителя, по отношение на ролята му на такъв. Тъй като оценката на специалистите изхожда от грижа за доброто на детето, е от съществено значение, дали родителите са склонни да пристъпят към необходимите промени, при възникване на проблеми в родителството. Поради това Peter Reder и Lucey Clare включват въпроси, дали родителите обмислят необходимостта от помощ и ако да, от кого и за какво.

Според Reder и Lucey Clare връзката родител – дете е повлияна от фактори, свързани със семейството, както в миналото, така и в настоящето, тъй като опитът в полагането на грижи може несъзнателно да бъде повторен от следващото поколение. Нерешените семейни конфликти могат да променят отношението на родителя към детето. В тази връзка авторите на статията считат, че е необходимо да се оцени, дали членовете на семейството са способни да използват собствените си емоционални ресурси, за да преодолеят напрежението в отношенията си, а семейната им история е показателна за чувствителността на стрес в отношенията им и отразява ресурса за справяне с проблемите. Индивидуалните срещи с детето би трябвало да разкрият връзката му с грижещите се за него, какъв е бил животът му с тях и на кого има доверие.

Що се отнася до отношенията извън семейството, Peter Reder и Lucey Clare са на мнение, че чрез контактът на родителите със специалисти, които да им помогнат, те биха могли да развият желанието за това да гледат с приоритет на нуждите на детето. Но ако родителите отказват да сътрудничат, избягват социалните работници, и семейната им история включва многократни неуспешни опити за интервенция, то предполагаема промяна е малко вероятна. Благоденствието на детето също така бива повлиявано от чувствителността на родителите към стрес от обкръжаващата среда и възможността за подкрепа от страна на семейството и обществото, както и отношението на родителите и капацитета да се възползват от тях. Според

Reder и Clare, последната задача на оценката е информацията да бъде систематизирана във взаимосвързани конструкции и резюмирана в официален доклад до съда.

Девет насоки за измерване на родителския капацитет

През октомври 1993 г. Paul Steinhauer от университета в Торонто, Канада, презентира 9 насоки за измерване на родителския капацитет, разработени под негово ръководство от мултидисциплинарен екип от Hospital for Sick Children, The Toronto Family Court Clinic, The Children's Aid Society of Metropolitan Toronto и The Catholic Children's Aid Society, в рамките на Toronto Parenting Capacity Assessment Project. Целта на разработените насоки е подобряване на качеството на систематичната оценка на родителския капацитет. Насоките извеждат 9 критични величини на родителския капацитет, предполагащи пътища за събиране на необходимата информация за адекватна оценка на всяка от тях, както и структуриране на събраните данни, с цел сведение и по-ефективна презентация в съда. Но дори когато процесът по оценяване бъде ръководен от насоките, той е субективен, поради което те не могат да бъдат класифицирани като стандартизирана числова оценка за измерване на родителския капацитет. Фокусът е върху цялостната картина - върху детето, върху взаимодействието родител-дете, както и върху родителя, а не върху резултатът от една определена насока, което според екипа от изследователи, би довело до най-точното измерване на родителския капацитет. Насока 1: Тя дефинира контекстът на оценката: (а) етническият и културен контекст на семейството и възможните неанализирани последици от имиграцията, които могат да окажат влияние на родителството и/или да подронят семейното психично здраве и функциониране; и (б) обзор на ключови области от заобикалящата социална среда, обикновено допринасящи за основния стрес. (Family Status/Current Stressors (context) Насока 2: Тя измерва нивото на развитие на детето. (Child's Developmental Progress) Насока 3: В рамките на Насока 3, се преценява, на база на миналото, както на детето, така и на родителя, наличието на информация, която предполага риск за връзката помежду им. (Pattern of Parent/Child Relationship) Насока 4: представя форма и чеклист от описания за систематично наблюдение и оценка на родителските способности и взаимодействието родител – дете, със специфични подскали съответно за деца под и над двегодишна възраст. (Observations of Parenting Ability) Насока 5: оценява родителите като индивиди, както и приблизително оценява склонността им към импулсивни постъпки – важен определящ фактор при риска от насилие. (Impulse Control) Насока 6: оценява способността на родителите да поемат отговорност за ситуацията, в която биват наблюдавани. (Parental Acceptance of Responsibility) Насока 7: представлява щателно проучване на психичния статус на родителите и помага за оценка, дали и как проблемите в психичното и емоционално функциониране оказват влияние върху родителството. (Behaviours Affecting Parenting) Насока 8: изследва връзката на родителя с обществото. (Manner of Relating to Society) Насока 9: изследва, дали в миналото си родителите са били подложени на терапия от професионалисти. Според екипа на Paul Steinhauer, по този начин се прогнозира евентуалният отговор на предложената интервенция, тъй като най-добрият предвестник на добро повлияване от бъдеща терапевтична намеса е положителният резултат от минала такава. (Parent's Use of Clinical Interventions).

Характеристики на изследователския модел и етапи при оценката на родителския капацитет

Karen S. Budd е клиничен психолог, преподавател в Департамента по психология в Университета De Paul, Чикаго, САЩ и съавтор на многобройни статии в областта на родителската компетентност и отношенията родител – дете. В статията си от 2005 г. „Assessing parenting capacity in a child welfare context” тя описва контекстът на едно такова изследване, основните характеристики на изследователския модел, стъпките на процеса, какво могат и не могат изследователите, както и два реални казуса, при които е било необходимо провеждане на изследване по отношение на родителския капацитет. Съгласно текста, оценката на родителския капацитет е част от официалната процедура, в случай на физическо насилие, negliжиране или зависимост. Съгласно етичните принципи и правила (Committee on Ethical

Guidelines for Forensic Psychologists, 1991), на които следва да отговаря изследването, изследователят и изследваният не трябва да имат връзка помежду си. Американската психологическа асоциация (the American Psychological Association (APA) Committee on Professional Practice and Standards (1998) установява насоки, очертаващи границите на професионалните компетентности, процедури и етика на практиките, в случай на защита на дете. Въпреки, че други специализирани структури, като например Американската академия по детска и юношеска психиатрия, през 1997 г. също разработва препоръки за професионалистите извършващи оценката, според PhD Karen Budd, най-специализирани по отношение изследването на родителите са препоръките на APA, а именно: Какво да наблюдаваме при оценка на родителския капацитет? Отговаря ли на препоръките на APA от 1998 г. за оценка в случай на закрила на дете? Методите и съдържанието отнасят ли се до родителството? Съдържа ли списък на специфични въпроси и отговори? Докладът обстоен, ясен и разбираем ли е?

В статията Karen Budd разяснява и трите основните характеристики на изследователския модел за оценка на родителския капацитет. Първата гласи, че оценките трябва да са фокусирани върху способностите и дефицитите на родителя като такъв, както и върху връзката родител – дете. Втората характеристика се отнася до функционален подход, подчертаващ поведение и възможности в ежедневието. Karen Budd цитира и Grisso (1986, p.201), че изследването на родителството е търсене, какво родителят разбира, вярва, знае, прави и е способен да направи, във връзка с отглеждането на дете. Grisso подчертава, че възможностите на родителя трябва да бъдат оценявани от гледна точка на индивидуалните нужди на детето. Третата характеристика на настоящият модел се отнася до критерий за минимално родителство, а именно, дали то е адекватно и способно, за да посрещне основните емоционални нужди на детето и да му осигури необходимата сигурност.

Според стандартите на APA допустимостта на родителските практики се различава според културата, етноса и икономическите групи (Harkness & Super, 2002; Kotchick & Forehand, 2002) и изследователите носят етична отговорност да зачитат индивидуалните различия по отношение на културата, достъп до ресурси и практики в общността за отглеждане на дете.

Освен, че оценката на родителския капацитет се гради на трите споменати характеристики, според Karen Budd, процесът преминава през три фази: планиране, извеждане на активности за достъп до данни и подготовка за изготвяне на доклад.

Първата стъпка на изследователят е да изясни целите на проучването. Веднъж след като основните въпроси бъдат окончателно решени, те формират основата за планиране на обхвата и посоката на изследването. Друг важен аспект за планирането е преглед на биографичните данни.

Втората фаза обикновено започва с детайлно клинично интервю на родителя или родителите, което често се провежда в две или три сесии. Интервюто започва с изясняване целта и границите на конфиденциалността, след което обхваща въпроси като история на твърденията или грижи на родителите, услуги, които семейството е ползвало, настояща жилищна ситуация, лична биография, описание на връзките между децата и връзките родител – дете и очаквания относно резултатите (Budd, 2001). Изключително важно за продуктивността на интервюто е сътрудничеството на родителя, поради тази причина изследователите трябва да бъдат тактични и да се отнасят с уважение към родителите. Също така от голямо значение за анализа е наблюдението на детето и родителя, когато са заедно. Директното наблюдение има две функции: то дава възможност на оценителя да прецени държанието на родителя, демонстриращ най-добрите си родителски способности, както и да усети отношенията между родителя и детето при различни обстоятелства. Няма единен метод за провеждане на наблюдение връзката родител – дете. Много често фокусът на изследване взаимодействието родител – дете попада върху реакциите на родителя, как той показва разбиране или неразбиране за нивото на развитие на детето, изразява одобрение или неодобрение на поведението на детето, забелязва и реагира на физическите нужди на детето, отговаря на детските инициативи, приема правото на детето да изрази собственото си мнение,

следва принципи и правила и мисли за бъдещето на детето. Освен тези области, които следва да бъдат наблюдавани в поведението на родителя, които Karen Budd описва през 2001 г., други автори също описват детайлни предложения за наблюдение връзката родител – дете при оценка на родителството.

Третата фаза от процеса на оценката е интегриране на данните и писане на доклад. Изследователят трябва да избягва специфични препоръки по въпроси от юридическо естество, тъй като те са в компетенциите на съда. Вместо това оценителят на родителския капацитет е необходимо да предложи поведенчески модели, тълкувания, възможности за интервенция и бъдещи въпроси за оценка адекватността на родителството. Karen Budd е на мнение, че изследователите на родителския капацитет имат задачата да опишат функционирането на родителството, да обяснят възможните причини за анормално поведение и условията, които е възможно да повлияят на това поведение, да оценят потенциала за промяна на това поведение, да препоръчат интервенции и да информират за нуждите и възможните рискове за детето, с оглед възможностите и дефицитите на родителя.

Мултифамилна група за оценка възможностите на родителите

В статията си „Оценка на родителския капацитет, за нуждите на съда, в условията на многофамилна среда” Roberta di Pasquale и Andrea Rivolta споменават няколко автори, които са работили в областта и са си поставили за цел да дефинират методология за стандартизиран модел при оценката на родителския капацитет, а именно: Reder (1991); Budd и Holdsworth (1996); Azar и др. (1998); Reder и др. (2003); Budd (2005) и Jones (2010). Roberta di Pasquale и Andrea Rivolta цитират някои от трудностите, в тази връзка, описани от Budd през 2001 г. Първият източник на затруднения се отнася до липсата на общоприет стандарт за минимално, но достатъчно, ниво на родителски капацитет. Вторият източник на трудности е самият контекст на изследването, който поставя родителите под голямо напрежение, поради участието на съда и евентуалните последици за тях от една негативна оценка. На трето място се посочва ограниченият брой от инструменти, специално разработени за измерване на родителския капацитет, инструменти, които не биха могли да бъдат успешно заместени от традиционните психологически методи на изследване (например когнитивни и личностни тестове).

Въпреки, че моделите за изследване на споменатите по-горе автори се различават, Di Pasquale и Rivolta смятат, че наблюдение поведението на родителите и връзката родител-дете ги обединяват. Традиционните методи и инструменти на изследване, като когнитивен, личностен тест и т.н., биха могли да допълнят клиничното наблюдение, но не и да го заменят.

Roberta di Pasquale и Andrea Rivolta са на мнение, че различните методи на изследване на родителския капацитет биват обединени от нуждата да бъде определен комплекс от аспекти на родителството, като например възпитание и защита, уют и емоционален отговор, познавателно и социално развитие, подкрепа и поставяне на граници за поведението на детето. Всички тези аспекти са необходими, за да подкрепят хармоничното развитие личността на детето и са пряко свързани с отношенията родител – дете, поради което следва да бъдат оценени, чрез директно наблюдение поведението на родителите, докато си взаимодействат с децата си. Във всички модели се споменава, колко е важно, родителят да разпознава и разбира гледната точка на детето и неговият емоционален опит, разграничавайки го от своя собствен. Разбира се, авторите на споменатите модели на изследване са единодушни, че ефективното измерване на родителския капацитет не може да игнорира влиянието на средата и системите от връзки, оказващи влияние. Например стилът на отглеждането и средата на един самотен родител би се различила от тази, ако семейството се състои от двама родители.

В статията си Roberta di Pasquale и Andrea Rivolta изтъкват потенциала на мултифамилната група за оценка на възможностите на родителите, в случай че съдът има нужда от такава. Авторите са на мнение, че три характеристики отличават терапията с мултифамилна група. Първата се отнася до обстановката на срещите, наподобяваща домашна атмосфера, което позволява на участниците да се чувстват по-малко неловко и да се държат

по присъщия им начин. Създава се уникална възможност за оценка на родителския капацитет и връзката родител – дете, по начин по който би било трудно при обичайните условия.

Втората характеристика е свързана с присъствието на няколко семейства. Фактът, че вниманието на терапевта не се фокусира само върху един участник, помага на всеки родител да се отърси от чувството, че го оценяват, да ограничи защитното си поведение, да съдейства на изследването и с конструктивно желание да приеме обратна връзка за родителските си способности. Освен това специфичната среда на мултифамилната група създава добра възможност за директно наблюдение на познавателните, емоционалните и социалните способности на децата, докато комуникират с връстниците си и останалите възрастни, както на евентуалното наличие на поведенческо разстройство. Предлага се уникална възможност за изследване способностите на родителя за ролята му на посредник и настойник, когато детето участва в група.

Третата характеристика се отнася до организацията на дейностите в многофамилната група. От една страна дейностите може да бъдат практически-експериментални, например игрови, групови или ролеви, а от друга страна може да бъдат отразяващи, като например наблюдение, видео-обратна връзка, групово дискусия по отношение на минала активност и т.н. Този вид дейности подпомагат родителя да разбере по-добре взаимодействието си с детето, чрез обратната връзка с останалите родители.

Roberta di Pasquale и Andrea Rivolta стигат до извода, че степента на разбиране емоционалния опит в рамките на връзката родител – дете е от решаващо значение за адекватното родителство и съответно е от решаващо значение при оценката на родителския капацитет.

ИЗВОДИ

Изследователите на проблема за оценка на родителския капацитет класифицират показателите по различен начин, но ги обединява крайната цел, а именно – събиране на необходимата информация за адекватна оценка и структуриране на събраните данни в официален доклад до съда. Фокусът на изследване попада върху цялостната картина на отношенията дете – родител – семейство и обкръжаваща среда, като оценката на взаимовръзката родител-дете е от решаващо значение. Разбира се оценката на родителския капацитет няма как да бъде стандартизирана, тъй като процесът по оценяване има субективен характер. Изследователите са единодушни, че е от съществено значение въпросът, дали на детето се гледа като на личност със собствени права, емоции и идентичност, различни от тези на родителите. Дали неговите нужди биват разпознати и удовлетворени с приоритет. Оценяващият следва да предложи поведенчески модели, тълкувания, възможности за интервенция и бъдещи въпроси за оценка адекватността на родителството.

REFERENCES

Budd, Karen S., *Assessing parenting capacity in a child welfare context*, Children and Youth Services Review 27, Elsevier, 2005, 429 – 444.

https://www.academia.edu/21240664/Assessing_parenting_capacity_in_a_child_welfare_context

Di Pasquale, Roberta and Rivolta, Andrea. *Parenting Capacity Assessment for the Court in a Multifamily Group Setting*. Front Psychol. 2016; 7: 1882; PMID: 27965615, 1 – 7.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5127830/>

Reder, Peter and Clare, Lucey. *The assessment of parenting: some interactional considerations*. Psychiatric Bulletin. Cambridge University Press, Volume 15, Issue 6, June 1991, 347 – 348.

https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/20C18532D1D98DBEA1051F53575C572C/S0955603600021231a.pdf/assessment_of_parenting_some_interactional_considerations.pdf

Steinhauer, Paul. *Assessing Parenting Capacity*. Newsletter of the Infant Mental Health Promotion Project (IMP), IMPrint, Volume 8, Winter 1993-1994. <http://www.sickkids.ca/pdfs/imp/21389-08impreprint-steinhauer.pdf>

The Children's Court of New South Wales: *Assessment of parenting capacity pursuant to s54(1), children and young persons (care and protection) act 1998*. Children's Law News 2002, Vol. 9, 1 – 2.

http://www.childrenscourt.justice.nsw.gov.au/Pages/publications/lawnews/2002.aspx#CLN_9_-_November_200